

Barockparken vid Stora Wäsby

Den nordvästra trädgårdsdammen

Arkeologisk förundersökning

Stora Wäsby 1:1
Hammarby socken
Uppland

Stefan Elgh

Innehållsförteckning

Innehållsförteckning.....	2
Inledning.....	1
Målsättning och metod.....	2
Undersökningsresultat.....	3
Tolkning och utvärdering.....	4
Kommande arbete.....	5
Referenser.....	7
Tekniska och administrativa uppgifter.....	7
Figurer.....	8
BILAGOR.....	11
BILAGOR.....	12
Bilaga 1. Schakttabell	

Utgivning och distribution:
Stiftelsen Kulturmiljövård Mälardalen
Stora gatan 41, 722 12 Västerås
Tel: 021-80 62 80
Fax: 021-14 52 20
E-post: info@kmmd.se

© Kulturmiljövård Mälardalen 2007.

Omslagsfoto: Den sydöstra trädgårdsdammen, Stefan Elgh

Kartor ur allmänt kartmaterial © Lantmäteriet. Ärende nr MS2006/01407.

ISSN: 1653-7408
ISBN: 978-91-85741-92-2

Västerås 2007

Inledning

Med anledning av planerna att restaurera Barockparken vid Stora Wäsby slott och mer specifikt gällande de två större trädgårdsdammarna genomfördes en mindre förundersökning. Fältarbetet kom att genomföras fredagen den 5 oktober 2007, en gråkulen höstdag. Vid tillfället bistod Upplands Väsby kommun med grävmaskin med förare och ansvarig projektledare Nils Odén biträdde arbetet hela dagen.

Barockparken vid Stora Wäsby tillkom under stormaktstiden. Uppmätningar har gjorts 1769 och 1918. En avbildning av parken från ca 1700 finns också. Ett antal undersökningar och vårdåtgärder har genomförts under 1970-1990-talen (Frost 2006) En trädgårdsarkeologisk förundersökning har också genomförts under 2006, där både geofysisk kartering, grävning av ett mindre antal schakt och provtagning genomfördes (Frost 2006). Slutligen har en geofysisk kartering av den nordvästra trädgårdsdammen genomförts i september 2007 (Persson 2007). Anledningen till detta var att den under 1900-talets lopp blivit igenfylld med massor.

Figur 1. Undersökningsplatsens läge, i förhållande till Stora Wäsby slott, Arlandabanan och Ladubron, markerat med röda schakt. Utdrag ur kommunal plankarta. Skala 1:5000.

Målsättning och metod

Målsättningen med förundersökningen av den nordvästra trädgårdsdammen var:

Att fastställa läge för dammens kant.

Att fastställa om dammkanten varit stenskodd.

Att tolka hur en sådan skoning varit konstruerad utifrån dokumentationen.

Förundersökningen planerades att metodiskt genomföras på följande sätt.

- Dammens kant avsågs att lokaliseras på minst tre platser genom draging av kortare schakt. Dessa skulle placeras med utgångspunkt från den karta som den geofysiska karteringen resulterat i.
- Schakten avsågs att rensas för hand och dokumenteras med fotografering, planritning (och vid behov sektionsritning). Schakten skulle mätas in med totalstation av Upplands Väsby kommun och planritningarna skulle digitaliseras av KM. Särskilt stor vikt skulle läggas vid stenkonstruktioner.
- Dokumentationen, tillsammans med iakttagelser i fält skulle utgöra bas för arbetet med att tolka dammarnas kantkonstruktioner.
- Om rester efter planterade träd påträffas tas prov för vedartsbestämning.

Figur 2. Västra delen av schakt 1, fotograferat mot nordost. I bildens mitt syns de sentida fyllningsmassorna tydligt. Längst bort i botten av schaket syns de vattenansatta mörka lagren. Foto: Stefan Elgh.

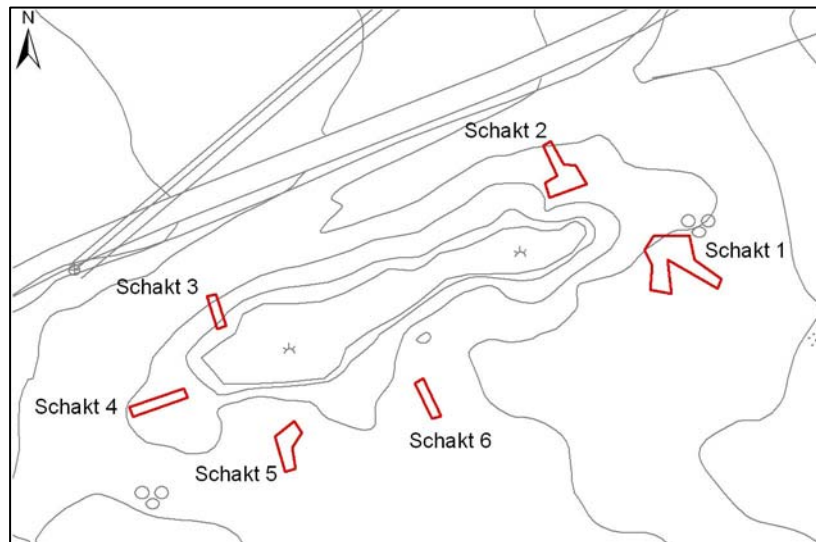
Undersökningsresultat

Under dagen grävdes sex schakt för att lokalisera dammens kant och för att kunna bedöma hur den varit konstruerad. Dessutom studerades den sydöstra dammen, som endast i mindre omfattning blivit igenfylld. Samtliga sex schakt fotodokumenterades, planritades och dessutom ritades sektioner över schakten 1,2 och 4. Översiktsfoton togs av den sydöstra dammen, som bedömdes var mer välbevarad och därmed skulle vara värdefull att jämföra resultaten med från den nordvästra dammen. Undersökningsplanen följdes med undantag av att sex platser kontrollerades mot angivna minst tre. Eftersom rester av säkert planterade träd inte påträffades togs inga vedartsprov.

Figur 3. Den centrala delen av schakt 2, fotograferat från SO. I bildens mitt syns rester av den kallmurade kanten av dammen, på utsidan kan anses den sluttande grävda kanten av konstruktionen. På insidan har fyllnadsmassorna tömts bort. I botten av gropen anses bottenleran i form av gytjig blålera. Foto: Stefan

Undersökningen visade att dammen konstruerats genom att man grävt en stor grop med sluttande kanter. På botten av sluttningen har man sedan byggt upp en kallmur genom att stapla större stenar på varandra. Konstruktionen förefaller inte ha grundlagts med någon större noggrannhet och har också delvis sjunkit ned och kalvat ut redan när dammarna fortfarande var i full funktion. I dammens sydvästra ände har man varit tvungen att föra på massor och bygga upp marken runt dammen för att få en horisontell kant runt dammen. Man har här varit tvungen att höja marknivån med ca en meter för att få en lyckosam lösning.

Figur 4. Schaktplan. Skala: 1:1000

Tolkning och utvärdering

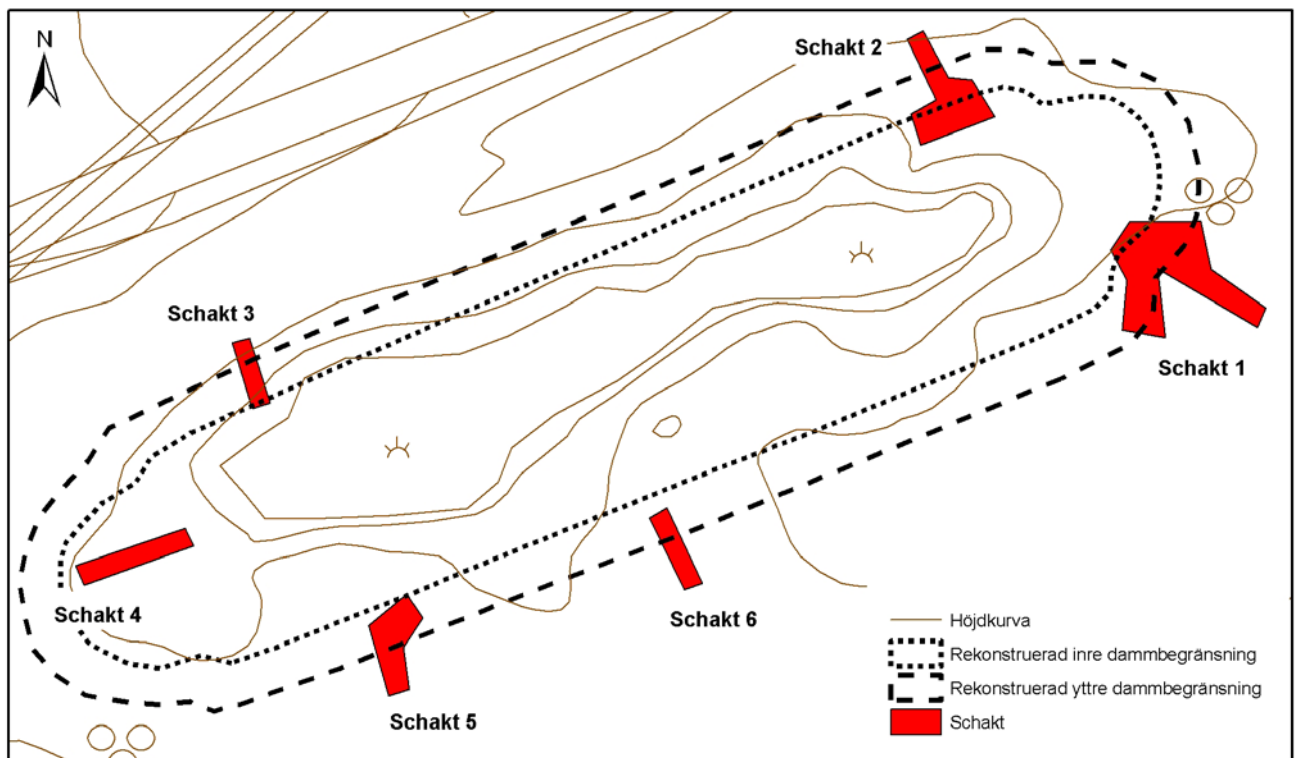
Med stor sannolikhet har dammens utsträckning kunnat kartläggas genom undersökningen och en tolkning utifrån insatsen bifogas

Figur 5. I den östra schaktväggen till schakt 5 kan ett tydligt kol- och sotlager ses. I botten på schaktet kunde ett dike konstateras som löpt mellan den nordvästra dammen och i riktning mot det närmaste hörnet av den mellersta dammen. Detta är troligen en del av den ursprungliga vattenflödesystemet i parken. Foto: Stefan Elgh.

På uppmätningen från början av 1900-talet förefaller det som om de speciellt avsatta ändarna på de båda större dammarna skiljt sig åt. På den sydöstra dammen är de tydligare markerade och kan med stort besvär anas än idag. På den nordvästra dammen är det endast den nordöstra avslutning som relativt tydligt är uppmätt med en sådan. Enligt resultaten från schakt 1, kan slutas att sådana högst sannolikt funnits, även om dammens inrasade sidor försvårat tolkningen. För den sydvästra änden av samma damm, har denna varken kunnat beläggas via uppmätning eller arkeologisk insats. Det mest sannolika är dock att sådana verkligen har funnits, men att kallmurarna i den nordvästra dammen vid tiden för uppmätningen i början av 1900-talet redan då rasat ihop så mycket att dessa inte längre säkert kunde observeras.

En förbindelse för att leda vattnet mellan den nordvästra dammen och den mindre, kvadratiske, dammen har också kunnat konstateras och underlättar förståelsen för hur vattenflödena har ordnats.

Figur 6. Schaktplan med tolkning av dammens ursprungliga utsträckning. Skala: 1:500

Kommande arbete

Resultaten från undersökningen visar att en restaurering av trädgårdsdammarna som syftar till att konstruera dessa på exakt samma sätt som de tidigare dammarna knappast låter sig göras. Detta skulle nämligen leda till samma typ av problem som den ursprungliga dammkonstruktionen ledde till, nämligen en instabil konstruktion som skulle leda till att dammvallarna skulle raseras efter ett tag. Ett alternativ är att bygga nya dammvallar innanför de befintliga (och därigenom bevara de ursprungliga bakom de nya) grundlägga dessa bättre och om möjligt bygga med en lättare konstruktion som inte sjunker i leran eller kalvar ut i dammen.

Detta skulle visserligen leda till att vattenspeglarna blir något mindre ytmässigt sett, men borde vara att föredra framför en instabil (och i längden kostsam) konstruktion som dessutom till stora delar måste innebära en destruering av de befintliga (utrasade) dammvallarna.

Referenser

Litteratur

Frost, K. 2006. *Barockparken vid Stora Wäsby. Trädgårdsarkeologisk undersökning. Oktober 2006. Stora Wäsby. Väsby 1:1, Hammarby socken, Upplands Väsby kommun.*

Persson, K. 2007. *Rapport. Geofysisk prospektering, Norra dammen, Stora Wäsby. GeoFysica. September 2007.*

Tekniska och administrativa uppgifter

KM dnr:	07104
Länsstyrelsen dnr, beslutsdatum:	432-06-25655, 2006-09-12
Undersökningsperiod:	2007-10-05
Arkeologtimmar:	8 timmar
Maskintimmar:	-
Undersökningsyta:	88 m ²
Personal:	Stefan Elgh
Belägenhet:	Stora Wäsby 1:1, Hammarby socken, Upplands Väsby kommun, Uppland
Ekonomisk karta:	11I 0d Väsby
Koordinatsystem:	ST74
Koordinater:	X 101160, Y 91100
Höjdsystem:	RH00
Inmättningsmetod:	Schakten inmättes med totalstation samt manuellt
Dokumentationshandlingar:	Tjugonio foton, tre profiler och fem planer
Fynd:	Inga fynd tillvaratogs

Figurförteckning

Figur 1. Undersökningsplatsens läge, i förhållande till Stora Väsby slott, Arlandabanan och Ladubron, markerat med röda schakt. Utdrag ur kommunal plankarta. Skala 1:5000. Sidan 1.

Figur 2. Västra delen av schakt 1, fotograferat mot nordost. I bildens mitt syns de sentida fyllningsmassorna tydligt. Längst bort i botten av schaktet syns de vattenavsatta mörka lagren. Foto: Stefan Elgb. Sidan 2.

Figur 3. Den centrala delen av schakt 2, fotograferat från SO. I bildens mitt syns rester av den kallmurade kanten av dammen, på utsidan kan anas den sluttande grävda kanten av konstruktionen. På insidan har fyllningsmassorna tömts bort. I botten av gropen anas bottenleran i form av gytjig blålera. Foto: Stefan Elgb. Sidan 3.

Figur 4. Schaktplan. Skala: 1:1000. Sidan 4.

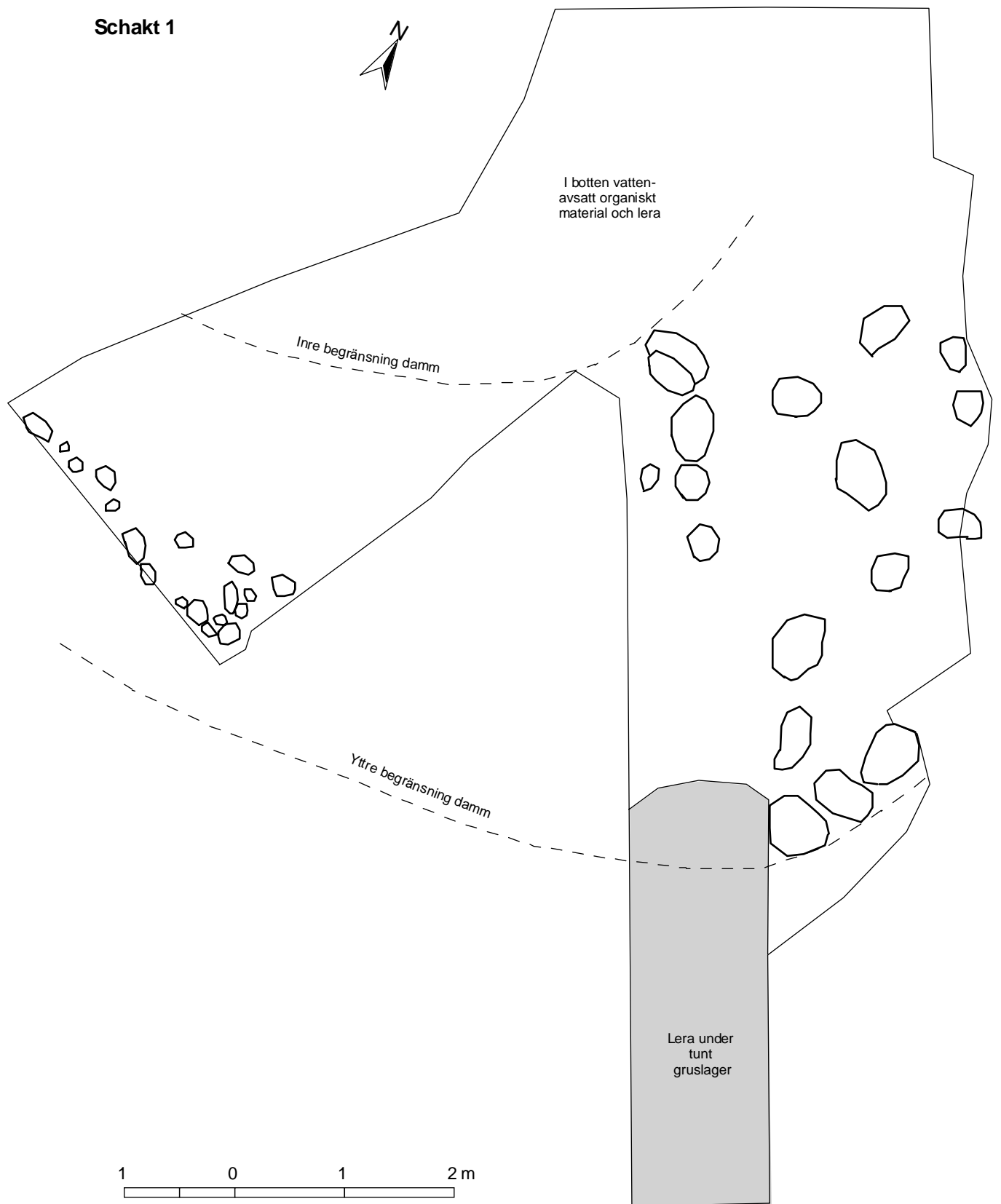
Figur 5. I den östra schaktväggen till schakt 5 kan ett tydligt kol- och sotlager ses. I botten på schaktet kunde ett dike konstateras som löpt mellan den nordvästra dammen och i riktning mot det närmaste hörnet av den mellersta dammen. Detta är troligen en del av den ursprungliga vattenflödessystemet i parken. Foto: Stefan Elgb. Sidan 4.

Figur 6. Schaktplan med tolkning av dammens ursprungliga utsträckning. Skala: 1:1000. Sidan 5.

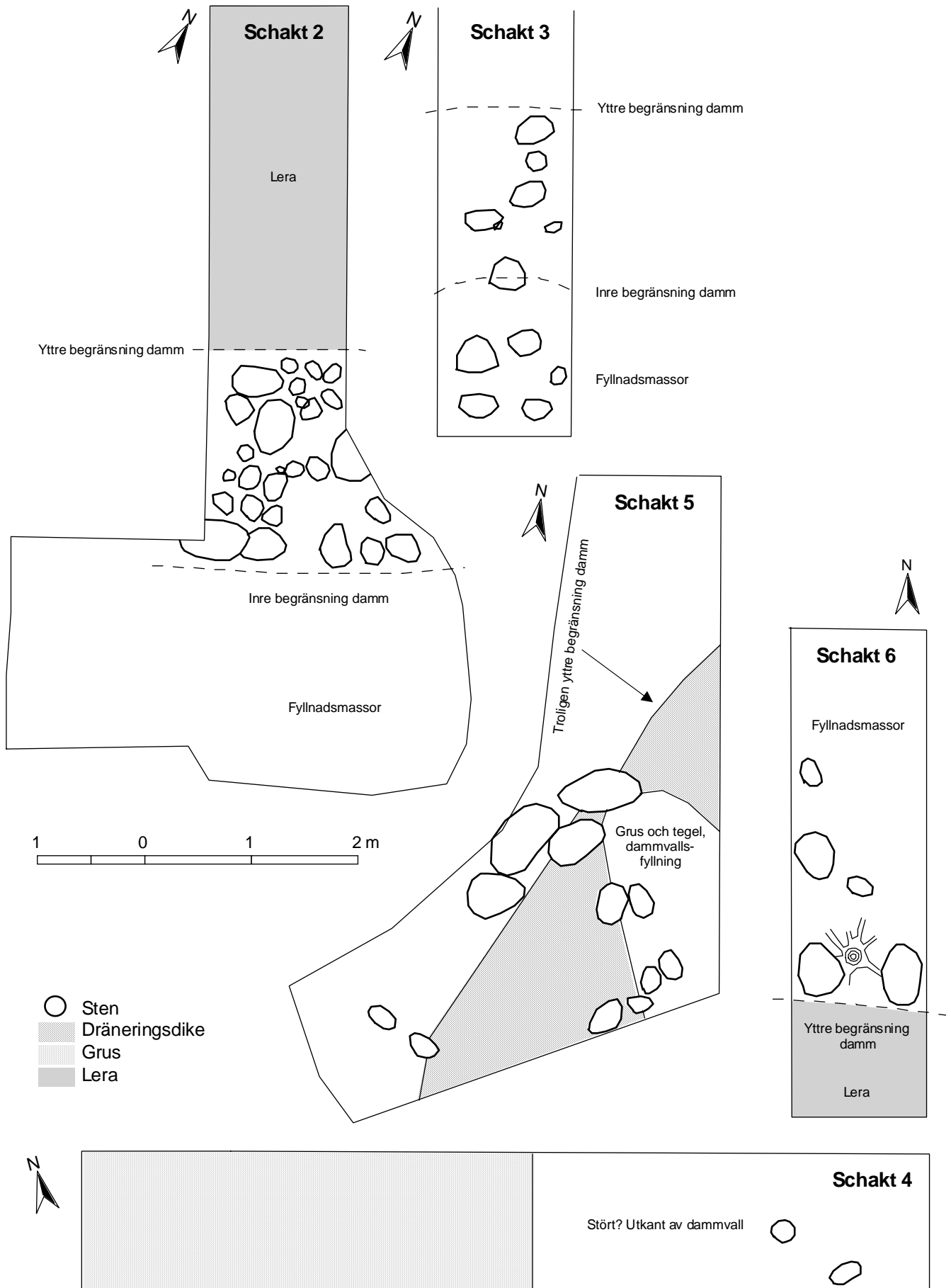
Figur 7. Plan över schakt 1. Skala 1:50. Renritning: Kristina Jonsson. Sidan 8.

Figur 8. Plan över schakt 2-6. Skala 1:50. Renritning: Kristina Jonsson. Sidan 9.

Figur 9. Sektionsritningar 1-3. Skala 1:50. Renritning: Kristina Jonsson. Sidan 10.

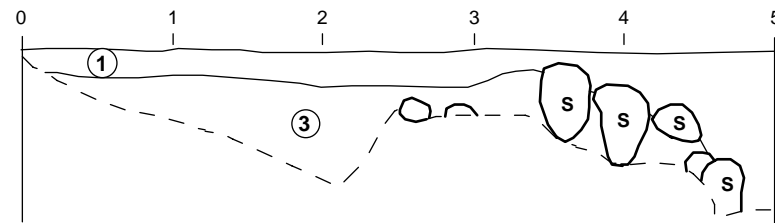
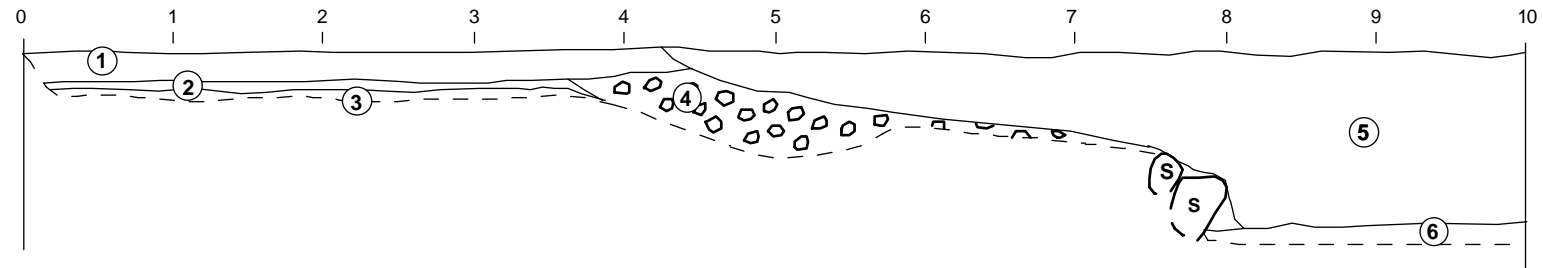
Figur 7. Plan över schakt 1. Skala 1:50. Renritning: Kristina Jonsson.

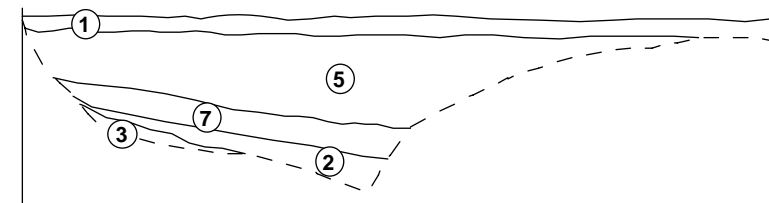
Figur 8. Plan över schakt 2-6. Skala 1:50. Renritning: Kristina Jonsson.

Figur 9. Sektionsritningar 1-3. Skala 1:50. Renning: Kristina Jonsson.

Sektion 1, schakt 1

Sektion 2, schakt 2

Sektion 3, schakt 5

- 1. Mylla
- 2. Grus
- 3. Lera
- 4. Lera med sten
- 5. Fyllnadsmassor
- 6. Organsiskt avsatt material
- 7. Tegel, sot, mylla

BILAGOR

Bilaga 1. Schakttabell

Schakt	Marksdrag och topografiskt läge	Längd, m	Djup, m	Area, m ²	Anmärkning	Anläggningar	Fynd	Underlag
1	I ytan mylla (och utanför dammen ett tunt lager grus). Rest efter utkalvad kallstensmur. Mellan kallstensmur och trädgård har mellanrummet varit uppfyllt med mindre stenar och grusig lera (skalmursfyllning). Den ursprungliga dammen var fylld med skrot, jord och stora stenar. Delvis har den varit fylld med från dammkanten inrasade stenar innan den avsiktligt fyllts igen.	11	1,3	37	I botten av dammen påträffades vattenavsatta, organiska lager och under dessa ren blålera.	Sydöstra hörnet av trädgårdsdamm och grusad yta	Tegelfragment och diverse recenta fynd i fyllnadsmassor (ej tillvaratagna)	Beläget i glacial lera i sydvästsluttning
2	I ytan mylla, därefter lera och stenfyllning i kallmuren. Fyllningen i dammen var av samma karaktär som i schakt 1.	7,5	1,15	15	I botten av dammen påträffades vattenavsatta, organiska lager och under dessa ren blålera.	Norra kanten av trädgårdsdamm	Diverse fynd, bl a en kratta i fyllnadsmassorna (ej tillvaratagna)	Beläget i glacial lera i sydvästsluttning
3	I ytan mylla, därefter lera och stenpackning. In mot dammen fanns ett mörkt fett lager	6	0,5	8	-	Norra kanten av trädgårdsdamm	-	Beläget i glacial lera i sydvästsluttning

Schakt	Markslag och topografiskt läge	Längd, m	Djup, m	Area, m ²	Anmärkning	Anläggningar	Fynd	Underlag
4	ovanpå stenpackningen I ytan mylla, därefter ett fyllnadslager, som sannolikt placerats där i samband med en minskning av dammen. I botten postglacial lera. I väster är en grusad yta i toppen av schaktet	8	0,9	10		Sydvästra utsidan av trädgårdsdamm, tidigare del av damm. Längst i väster en grusad yta	Tegelfragment (ej tillvaratagna)	Beläget i glacial lera i sydvästsluttning
5	I ytan mylla, därefter ett äldre fyllnadslager, som sannolikt placerats där i samband med bygget av dammen. I den lägre delen av fyllnadslagret är ett linjärt område med sot och tegelkross. Detta rör sig sannolikt om den dränerande förbindelse som funnits mellan denna damm och den närmaste, kvadratiska trädgårdsdammen.	7	1,5	12		Sydöstra utsidan av trädgårdsdamm och rest av dränering	Tegelkross och sot (ej tillvarataget)	Beläget i glacial lera i sydvästsluttning
6	Beläget i glacial lera i sydvästsluttning	4,5	0,4	6		Södra utsidan av trädgårdsdamm		Beläget i glacial lera i sydvästsluttning